

Podmínky použití

Knihovna poskytuje přístup k digitalizovaným dokumentům pouze pro nekomerční, vědecké, studijní účely a pouze pro osobní potřeby uživatelů. Část dokumentů digitální knihovny podléhá autorským právům. Využitím digitální knihovny a vygenerováním kopie části digitalizovaného dokumentu se uživatel zavazuje dodržovat tyto podmínky využití, které musí být součástí každé zhotovené kopie. Jakékoli další kopírování materiálu z digitální knihovny není možné bez případného písemného svolení knihovny.

Hlavní název: Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty

Autor:

Vydavatel:

Vydáváno v letech:

Stránky:

ÚVAHY A DROBNÉ SPISY

HISTORICKÉ

JOSEFA ŠUSTY

K JEHO ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM

VYDAL

HISTORICKÝ KLUB

Díl druhý

V PRAZE 1934

WOODROW WILSON.*)

Dne 3. února 1924 zemřel ve Washingtonu čestný člen České akademie věd a umění, někdejší president Spojených států, Woodrow Wilson.

Život Wilsonův byl i na počátku i ke sklonku svému zastíněn hrůzami veliké války. Narodiv se 28. prosince 1856 ve Stauntonu ve státě Virginii jakožto syn presbyteriánského duchovního, budoucí president Unie prožil dětská léta v těsné blízkosti nejkrvavějších bojišť, kde se americký jih se severem po plná čtyři léta srážel ve válce, při níž po prvé v lidských dějinách důsledné užití soustavy domobranecké přivedlo do vojenských služeb většinu dospělých mužů veliké říše, kde po prvé také bylo hojně užíváno nových prostředků technických a dosaženo tak při ztrátách na životech i zdraví občanů milionových čísel. Ježto pak povolání duchovní vedlo reverenda Josefa Wilsona ještě dále na jih, do Georgie a Jižní Karoliny, mohl mladý Woodrow, dospívaje v kraji poražené federace, pozorovati také dobře, jak dlouho veliká válka po sobě zanechává těžké strasti, břemena hospodářská i dohořívající nenávisti, korupci válečných příživníků i bolestné přesuny společenské. V druhé polovici sedmdesátých let začal svá vyšší studia na Princeton University v New Jersey, kde také roku 1879 dosáhl první graduace. Ježto však universita neměla vlastní právnické fakulty a jemu zatím advokacie se jevila nejvhodnějším povoláním, pokračoval ve studiích na University of Virginia v Charlottesville a dokončil je tam roku 1881. Po několik měsíců pak pokoušel se opravdu o zakotvení v právnické praxi v georgijském městě Atlantě; poznal však záhy, že nadání a přirozený sklon jej vede vskutku zcela jinam než k právnickému „business“, k dráze akademického učitele. Neváhal tudíž r. 1883 vrátiti se za prohloubením své vědecké přípravy v oboru filosofie, dějin a státovědných disciplin zpět na vysokou školu — tenkrát to byla Johns Hopkins University v Baltimore — a jakožto výsledek dvouleté pilné práce vyšel tu roku 1885 první vědecký spis Wilsonův, „*Congressional Government. A study in American Politics*“.

V tomto, svému otci věnovaném díle snažil se mladý autor zejména vystihnouti vědecky svéráznost vládní soustavy Spoje-

*) Almanach České akademie na rok 1924, str. 107—146.

ných států jejím srovnáváním s jinými soustavami, a to především s anglickým způsobem vlády ministerstvem, odpovědným parlamentu a z jeho většiny přirozeně vyrůstajícím. Bystrý výkon zjednal mu pak nejen hodnost doktorskou, již mu Johns Hopkins University udělila roku 1886, nýbrž urovnal mu i postup na dráze akademické, kterou byl krátce před tím začal přijetím pomocné stolice dějin a politické ekonomiky na nově zřízené vysoké škole pro ženy v Pensylvanii, zvané Bryn Mawr College. Tři léta působil na tomto ústavě, načež roku 1888 přešel s podobným závazkem učebním na Wesleyan University v Middletownu ve státě connecticutském a zde došlo r. 1889 k vydání jeho druhého spisu státovědeckého, nazvaného „*The State. Elements of Historical and Practical Politics*“.

Byl to spis značného rozsahu, svědčící o snaze autorově rozhlédnouti se do široka i do minulosti k správnému pochopení ústředních problémů souvěkého života politického a společenského. Vedle obširných vývodů historických i statistických o podstatě nejdůležitějších států a vhodnosti jejich jednotlivých typů, sunul tu Wilson zvláště do popředí kritický zřetel k základním hlediskům lidského bytí v nové době, zejména k otázce individualismu. Nestává se při tom sice nikterak zajatcem socialistických teorií, které naopak kriticky odmítá, neváhá však s význačným přízvukem mravním vytýkati zřejmé škody, které krajní individualism, domnělé paladium vnitřního vývoje amerického, opravdu působí společnosti lidské, zejména, když jest silnými jedinci a jejich sdružováním se v oligarchické svazky zneužíván k hospodářskému porobení slabých. Pozornost, již spis ten ve vědeckých kruzích dosáhl, přispěla značně k tomu, že roku 1890 Woodrow Wilson byl povolán na ústav, na němž kdysi studia svá byl začal a jenž se těšil v různotvarém kruhu amerických vysokých škol značné vážnosti, na Princeton University v New Jersey. A tím se skončila na plných dvacet let jeho pout po rozličných střediscích duševního života ve středních státech Unie. Wilson dosáhl pevného přístavu, kde mohl vědeckou činnost svou vyvinouti v klidu, přerušovaném jen občasnými vyjíždkami, jako byla cesta do Anglie a na pevninu evropskou. Činnost jeho vzala na sebe v nejbližších desíti letech ovšem poněkud jiný směr, než měla dotud, neboť přes to, že Wilson byl do Princetonu povolán jakožto „Professor of Jurisprudence and Political Economy“, stal se tam vskutku především historikem.

Ve dvojí, s názvem „*Mere Literature*“ a „*An old Master, and other Political Essays*“ roku 1893 vydané sbírce úvah načrtl především působivě řadu profilů amerických státníků, vrcholící v článku

o Lincolnovi; ale obíral se tu také rozbořem pracovní metody některých vynikajících historiků i politických spisovatelů evropských. Zároveň vydal v knize „*Division and Reunion*“ zařazené do díla „*Epochs of American History*“ souhrn dějin Unie v době 1829—1889, sleduje tak od vlastního počátku až k úplnému vyznění památnou krizi státní jednoty své vlasti, jež vyvrcholila v občanské válce a skončila se vítězstvím společných zájmů celku. Roku 1896 následoval účinně psaný a také u širšího čtenářstva rychle oblíbený životopis *Jiřího Washingtona*, načež Wilson soustředil své síly k vytvoření souhrnného díla o dějinách Unie, které vyšlo roku 1902 s názvem „*A History of the American People*“ v pěti nevelikých svazcích. Nebyla to ovšem nikterak monografie psaná především pro odborníky a hluboko se zarývající do pramenného materiálu. Byl to pokus o syntesu spíše ušlechtilostí celkových hledisek a půvabem jasného slohu působící, který proto měl zasloužený úspěch a byl později přeložen i do cizích jazyků, také do češtiny dr. E. Barthellem.

Svým dějepiseckým dílem, naplněným vřelou oddaností k národní minulosti, dotýkal se Wilson strun, jež se v srdcích jeho spoluobčanů právě tehdy hlasitě rozzvučely. Kdežto v prvních třiceti letech po ukončení veliké občanské války mysl obyvatelstva Unie byla skoro veskrze připiata k vnitřním, zvláště hospodářským otázkám, takže v popředí veřejného zájmu stály zejména nekonečné spory o celní a mincovní řády, zostřované soustavným vzájemným bojem o moc obou velikých strojů politického života, strany republikánské a demokratické, změnila se věc ta v druhé polovině devadesátých let zcela podstatně. Spojené státy počínají svou, vnitřním rozvojem neobyčejně vzrostlou sílu opět rozpínavě projevovati také ostatnímu světu, a to nejen důrazným soutěžením mladého, ale technicky i kapitálově neobyčejně vyzbrojeného amerického průmyslu na zámořských trzích, nýbrž i se zbraní v ruce. Válka se Španělskem roku 1898, jež přinesla Unii panství nad souostrovím Filipinským i Puertorikem a poručenství nad osvobozenou Kubou, byla vskutku jen nejhlučnější epizodou v širuce rozvlněném přívalu toho, co bylo označeno jako imperialism americký a našlo zvláště účinného representanta v Theodoru Rooseveltovi.

V dobách takových působivé pohledy do národní minulosti, jakými byly bohaty knihy Wilsonovy, nalézají zvláště vděčné čtenáře; princetonský profesor sám ovšem nebyl nikterak zachvácen horečkou touhy po dalším územním rozšiřování Unie, jaká naplňovala myšlení krajních imperialistů. Stupňované zbrojení, zvláště na moři, vzbuzovalo spíše nedůvěru v jeho mysl, na-

plněné sice hrdým vlasteneckým sebevědomím, ale také přesvědčením, že stát, který na demokratické základně dosáhl síly takové, jakou měla Unie, nesmí jí nikdy zneužít na újmu slabších sousedů. Přímá účinnost jeho názorů obmezovala se tehdy ovšem ještě především jen na úzký kruh princetonské university, v kruhu tom se však silná osobnost Wilsonova jaksi přirozeně vztyčovala stále více a nejpádňějšího výrazu se skutečnosti té dostalo tím, že byl roku 1902 zvolen za presidenta, to jest za trvalého rektora university, jenž při výkonu svého úřadu byl ovšem v mnohém vázán součinností s kuratoriem, pečujícím o hmotné zajištění ústavu. V této funkci Woodrow Wilson pak ukázal po prvé, že není pouze knižním učencem, nýbrž muž pevné vůle a neústupný tam, kde se jeho názor na veřejný zájem sráží s osobními zálibami kohokoliv.

Tak když byl na příklad poznal, že přirozenému rozvoji studentského společenstva zjevně překáží přepych klubovních kroužků zámožných synků, na universitě zapsaných, vyhlásil bez váhání boj kroužkům těm a setrval v něm, i když v kuratoriu našly vrch názory zcela jiné. Čelil neústupně kuratoriu také odmítáním velikých darů bohatých mecenášů, jako byl Mr. Proktor, když viděl, že v jejich pozadí se skrývá touha po nabytí určitého vlivu na směr výchovy; vytýkal také nutnost větší péče o vědní studium žactva než o jeho sportovní výkony, rovněž živé ochraně kuratoria se těšící, a konflikty z toho vzniklé ukázaly nejen tuhou přístřih bytosti Wilsonovy, jež si byla již z rodinného ovzduší přinesla ne jeden rys uzavřeného puritánství, nýbrž učinily jej osobou budící značný zájem obecný v souvěkém prostředí státu novojerseyského.

Učenec, jehož byla historická studia dočasně poněkud odvedla od politických otázek souvěkých, vracel se k nim takto znenáhla znova, a proto vůdčí mužové v místní organizaci strany demokratické začali k němu obracet své zraky jako k osobnosti, s níž by bylo možno i pro praktickou politiku počítati tím spíše, ježto Wilson jako akademický řečník posluchače své dovedl neobyčejně poutati vynikajícími výkony oratorskými. Výkony ty bývaly sice někdy poněkud zatíženy zjevným sklonem k abstraktnímu zahrocování otázek, působily však vždy mocně svou klasickou dikcí a mravní přesvědčivostí. Tak se stalo, že již r. 1907, když vznikla myšlenka Wilsona v New Jersey kandidovati za demokratický tábor do senátu, zároveň se trousily i pověsti, že kandidatura ta má býti vůbec jen stupněm k dalšímu posunutí populárního učence do veřejného života; a již tehdy pověsti ty jej označovaly za muže, jemuž snad ani presidentský stolec ve Washingtoně nebude cílem nedostupným.

Kandidatura do senátu sice zatím nevedla k vítězství, ježto strana demokratická v New Jersey tehdy ještě neměla většiny, Wilson však, v němž s dosažením padesátky opravdu se byla ctižádost a touha po činném životě mocně probudila, povznesl zároveň podstatně svůj místní věhlas řadou veřejných přednášek o ožehavých otázkách politických, které pak roku 1908 souborně vydal s názvem „*Constitutional Government in the United States*“. V nich jevil se zřejmým stoupencem pokrokového křídla demokratické strany, jejíž dosavadnímu vedení vytýkal i v soukromých projevech zejména příliš těsné spění s některými hledisky skutečností překonanými, jako byla podpora stříbra vůči vítěznému postupu zlata v mincovnictví. Hlásil se také k názoru, že obranou proti zbahnělé, pravou demokracii i národní velikost namnoze osobními ohledy ohrožující politice kongresu může být především jen přímá součinnost silného presidenta s veřejným míněním národní masy, která jest vpravdě již přesycena věčným kupčením politických kramářů s nejcennějšími statky národními a právem může žádati z jejich hrabivých rukou zpět jistinu své důvěry, aby ji svěřila jedinému muži své přímé volby. V tom viděl Wilson nejlepší cestu pro návrat k pravé, bezprostřední demokracii a k skutečné vládě lidu amerického, k jehož přirozeně dobrým sklonům a náladám choval neoblomně optimistickou důvěru, jsa ve vlastní podstatě své bytosti vůbec mnohem více duchem mravně opravdovým, než kritickým skeptikem.

Než vše to byly spíše jen přípravné náběhy; k vlastnímu skoku do rozpěných vod veřejného života Woodrowa Wilsona přivedl teprve rok 1910. Tehdy vyvrcholily jeho spory s kuratorem university v rozchod konečný, zároveň však učinila jej demokratická strana svým kandidátem pro důležitou hodnost guvernéra v státě novojerseyském a zvítězila opravdu s jeho zvučným jménem. Tím octl se princetonský profesor naráz v kruhu předních politických osobností ve Spojených státech a ukázal se rychle hodným důvěry svých spoluobčanů. Byl sice dobře vědom toho, že vítězství nebylo možné bez stranického stroje, řízeného zkušenou rukou obratných „bossů“, kteří ve službách strany zešedivěli a z politiky namnoze zcela cynicky veřejnou živnost činili; zachoval však přes to osobní volnost vůči nim a netaje se přesvědčením, že shledává vůbec v přemíře stranické mašinerie a ve „staré gardě“ ji ovládající národní nebezpečí, ujal se vlády jako guvernér s tak říznou nestranností, že z kruhu těch, kdo přivykli ve veřejných bojích heslu „kořist vítězům“, záhy se ozvaly hlasy, obviňující Wilsona ze zřejmé nevděčnosti k politickým přátelům. A družily se k nim i záhy hlasy, vytýkající, že nový guvernér

tvoří svá rozhodnutí vládní v příliš povznešené uzavřenosti osobní a stranou od obecného ruchu, v příliš doktrinářské důvěře ve vlastní neomylnost a s nedostatečnou pružností vůči skutečným poměrům. Pokrokové křídlo ve straně, znavené vtíravým poručenstvím zaostalých a druhdy i zjevně koruptních pohlavárů, zocelilo se však tím více ve své důvěře k schopnostem guvernérovým, když jej vidělo, jak v oboru své moci čelí pevně přehmatům trustů a zároveň se dovede proti pochybným živlům své vlastní strany opřítí o širší základnu přímým apelem k národu a účinnými změnami volebního řádu. Proto když se roku 1912 veřejný život ve Spojených státech jako obvykle úplně soustředil v otázku, koho budou tentokráte obě veliké strany ve svých konventech nominovati za čekatele presidentské hodnosti, octlo se i Wilsonovo jméno rychle v popředí vůdčích kandidatur.

Boj, jež mu bylo podstoupiti na konventu demokratickou stranou svolaném v červnu do Baltimore, byl ovšem velmi tuhý, neboť nalezl v Champ Clarkovi, favorisovaném „starou gardou“, soutěžníka tak silného, že chvílemi všechna naděje na zdar mizela a jediné účinnou podporou někdejšího dlouholetého vůdce strany a kandidáta presidentství Williama Jenningse Bryana dosáhlo jméno Wilsonovo při čtyřicátém šestém hlasování 2. července 1912 přece většiny. Zbýval pak ovšem ještě jiný, těžký úkol, přivést nominaci tu k volebnímu vítězství v zápasu s druhým, republikánským táborem. V ohledu tom byly však pro stranu demokratickou právě tehdy poměry neobyčejně příznivé. Napětí, které v národě vzbuzoval překotný vzrůst průmyslových a obchodních trustů, opřených o nelítostnou zbraň soustředěného kapitalismu a vykořisťujících příliš zjevně, a to často praktikami více než pochybnými, svou převahu nad ostatním občanstvem, vrcholilo na výsost a obecně se přiznávalo, že republikánská strana, příliš těsně přimknutá k velikému kapitálu, není s to, aby svedla úspěšný boj se zjevem tím přes to, že se oba presidenti z ní vyšli, Roosevelt i Taft, o to osobně několikrát byli pokusili. Veřejné mínění širokých vrstev neslo zvláště těžce, že vůdčí kruhy strany republikánské nepřestávaly zachovávatí upřílišné ochrannářství celní, které zejména umožňovalo vzrůst a nadvládu trustů, na své platformě a Payne-Aldrichovým tarifem je nedávno dokonce ještě zostřily. Proto jevíly již volby do zákonodárního sboru roku 1910 konané zjevný odklon voličstva od dosavadní republikánské většiny, a za poměrů těch bylo ovšem pro tábor ten tím povážlivější, že se při nominaci presidentské rozpoltil ve dvě, když jeho pokrokové křídlo trvalo na volbě Rooseveltově, kdežto konservativní odstín, t. zv. standpatters, učinil Tafta svým kandidátem.

Wilsonovi, za nímž demokratická strana stanula jako pevný šik, vzrostly tudíž vyhlídky, když dovedl svou řečnickou vyškolenost plně rozvinouti v namáhavé kampani volební, při níž vykonal na třináct tisíc mil pojížděk po rozličných krajích Unie a vyslovil množství pozoruhodných řečí, jejichž výběr pak roku následujícího vyšel tiskem s názvem „*The New Freedom*“. Jejich hlavní ostří obracelo se ovšem proti zlořádům trustovní oligarchie, kterou Wilson se snažil přesně odlišiti od poctivého úsilí ostatních podnikatelů, nepřekračujících hranice národohospodářského „fair play“. Vytýkáje, že nemíní nikterak opouštěti národní tradice, zaručující co největší svobodu jednotlivcům, připomínal zároveň důrazně, že při spletitosti moderního života hospodářského stát nemá přihlížeti k skutečnému znásilňování svých občanů se založenýma rukama, nýbrž že jich má kladně hájiti proti monopolistickému řádění těch, kteří vraždíce nelítostně veškeru soutěž slabších, opravdu vedou národ k hospodářské samovraždě. Lék proti tomu viděl pak především zase v těsné součinnosti výkonné moci s vůlí národa, jež by uskutečnila pravou demokracii a přelámala rušivé přehrady zdvižené řemeslnými rutinéry ve veřejném životě a dílo hospodářské korupce usnadňující. Jen taková pravá demokracie jest prý s to, aby směle vyvětrala zatuchlé peleše kořistné čeládky trustovní, a to důkladněji, než dovedly hlučné projevy Rooseveltovy a nezdařilé soudní náběhy Taftovy.

Vývody ty budily i v rozjitřeném ovzduší volebním značnou pozornost, odlišující se také formálně svým vědeckým přídechem od obvyklého bombastu agitačního, a konečný úspěch korunoval úsilí Wilsonovo. Při volbě provedené na počátku listopadu soubor hlasů republikánských zůstal sice téměř o půl druhu milionu vyšším souhrnu hlasů demokratických, ježto však byl roztržštěn mezi dva kandidáty, nevedl k vítězství, nýbrž k okázalé porážce tím, že pro Wilsona k ústřednímu osudí z rozličných států vysláno bylo 435 volitelů, pro Roosevelta pouze 88 a pro Tafta dokonce jen 8.

Tak se stalo, že 4. března 1913 někdejší rektor princetonský mohl vstoupiti do Bílého domu jako nekorunovaný, dočasný vládce sta milionů duší, a to po politickém postupu, který svou krátkostí a úspěšností vzbuzoval obecný úžas i v zemi, zvyklé na rychlá vítězství vynikajících jedinců.

S Wilsonem vstoupil do Bílého domu ovšem také zcela jiný duch i sloh života, než jaký tam byl donedávna vládl. Nebylo většího rozdílu povahového, než jaký se jevil mezi ním a jeho bezprostředními předchůdci. Proti hřmotivě výbojně a přídechem smělých dobrodružství se zdobící bytosti Rooseveltově i proti

usměvavé žoviálnosti tučného Williama H. Tafta zdála se odměřená, učenecká postava Wilsonova věru zcela nepůvabnou a zjevem takřka asketicky strohým, zvláště když se ukázalo, že i ve Washingtonu, stejně jako na stolci guvernérském v New Jersey, nový prezident při vytváření svého ministerstva namnoze opomíjí mnohem více, než obecným zvykem bylo, ohledy na stranické zásluhy a také společensky zavádí zcela nový řád. V Bílém domě byly obmezeny hlučné slavnosti na krajní míru, bylo upuštěno i od novoročních recepcí, nový prezident žil uzavřeně, obnovuje v ohledu tom vědomě dlouho opomíjené tradice některých svých dávných předchůdců. I se svými ministry, na něž hleděl spíše jako na podružné pomocníky než jako na povolane rádce, stýkal se nejraději písemně a k důležitým rozhodnutím dospíval často v samotě své pracovní síně, nikoliv v pohnutých rozhovorech se zástupci rozličných hledisek. Proto se mluvilo záhy o jeho absolutistických sklonech a panovačnosti, jež vůbec nezná přátelství. Vskutku přiznával se Wilson sám k tomu, že, ač irská krev, která v něm po některých předcích kolovala, někdy také jeho strhuje k temperamentním náběhům a citovému změknutí, přece zpravidla jest poutána i tuhou tradicí puritánské výchovy i jakousi utkvělostí vůle, zděděnou po škotských předcích, kteří v jeho rodokmenu měli převahu a po nichž mu zůstala i záliba v slavnostních, pastorských proslovech, spojujících duchovní zanícenost s učeneckou určitostí.

Wilson cítil se od počátku vůbec zvláště schopným k úloze povolaného vyjadřovatele obecných pravd a národních cílů. Proto přes přesnou zdrženlivost, již projevoval vůči jakékoliv intimitě v životě soukromém, neskrblil nikterak vůči kongresu s výmluvnými poselstvími a neváhal, zcela proti dotavadní tradici, ani druhdy osobně je přednáseti v komoře representantů nebo v senátu, vytýkaje, že není pouhým úředním reprezentantem nejvyšší moci ve státě, nýbrž živou tvůrčí osobností. Než při tom všem vskutku nebyl nikterak pouhým doktrinářem, zanedbávajícím hlas veřejného mínění. Naopak. Činil vše, aby je vystihl ještě dříve, než se zjevně zrodilo v mase národa, a příkládal, jak sám pravil, pilně ucho své k rodné zemi, aby postihl i nejjemnější zvuky a záchvěvy, z dále kraje zaznívající, věda dobře, že při prudké emocionalitě národa amerického jen ten, kdo zná jeho okamžitou náladu, opravdu může jej vésti. A velikou touhou života jeho bylo vésti národ ten cestou právě demokracie k pokroku, jenž by směšoval hesla svobody s hesly rovnosti.

Vskutku bylo jeho úsilí hned v prvním roce vlády provázeno znamenitými úspěchy. Byla to především úplná změna celních

řádů, rušící nebo aspoň uvolňující dotavadní závorný systém ochranářský, zavedení progresivní daně příjmové, dokonalá úprava veřejného bankovníctví a zejména bank emisních s náležitou oporou v t. zv. federální rezervě, vytvoření zvláštní mezistátní komise obchodní, jež měla čeliti přehmatům velikých trustů, a konečně i některé náběhy k uzákonění dělnické ochrany, ve Spojených státech dotud zvláště nedostatečně vyvinuté. Vše to samo o sobě by bylo postačilo, aby vládní období Wilsonovo zanechalo trvalou stopu v dějinách Unie. Svéráznost jeho jevila se však od počátku i ve stycích s cizím světem.

Wilson nebyl nikterak imperialistou, toužícím po zajištění co možno největšího kusu světa nadvládě Unie znásilněním slabších a méně vyvinutých útvarů sousedních. Svě zásadně pacifické sklony v ohledu tom vyjádřil výrazně hned na počátku tím, že jmenoval státním sekretářem, pověřeným zahraniční politikou, Bryana, okázalého a takřka umíněného antimilitaristu, jehož prvním činem bylo, že notou z 24. dubna 1913 vyzval všechny moci světa k zdokonalení mezinárodního postupu rozhodčího k zabránění válečných srážek. A zásadní stanovisko to bylo v zápětí provázeno nepochybnými projevy vůle presidentovy řídit se duchem tím i ve všech otázkách praktické politiky, aby se dokázalo, jak Wilson pravil, světu ostatnímu, že od Spojených států se nemá čeho obávat, leda ve věcech, jež by nebyly slučitelný s mravním řádem lidstva, jehož obhájcem Unie vždy měla zůstat. Proto president nespokojil se vůči sesterským republikám střední a jižní Ameriky jen s okázalým přiznáním, že Spojené státy si mají plnou důvěru jejich teprve ryzí nezištností vysloužiti, nýbrž odvolal opravdu přes odpor v senátu washingtonském mocně se ozvavší ustanovení svého předchůdce, jež zajišťovalo Spojeným státům v celním řádu panamském některé výhody, podle mínění Wilsonova neoprávněné a starším smlouvám se protivící. Rovněž snažil se odčiniti dodatečnou peněžitou náhradou Columbiu křivdu, kterou jí Spojené státy byly učinily vytvořením republiky Panamské; nedávno získaným državám ostrovním, Puertoriku a Filipinám, mělo se dostat rovněž větší samosprávy a zároveň postavil se president velmi důrazně i proti pokusu, mezinárodní půjčkou velikou říši čínskou, právě tehdy v těžkých zmatcích vnitřních uvázlou, ujařmiti v duchu imperialistického zasahování, přes to, že na půjčce té také americký kapitál, vedený domem Morganovým a jinými bankami, značně byl účasten. Wilson stál tu pevně na stanovisku, že stejně jako chce potírati zhoubné pirátství trustů ve vnitřní politice své země, také v mezinárodních poměrech nemůže neodsuzovati zjištného

využívání slabosti churavých států silnějšími sousedy, ježto ani v zahraniční politice není dovoleno jednati jinak, než jak velí příkazy soukromé mravnosti.

Toto jeho spíše ethicky než politicky zahrocené hledisko vystoupilo pak zvláště mocně do popředí v otázce, která hned na počátku jeho vlády veškeré mysl v Unii naplnila neobyčejným napětím, totiž v otázce mexické. Republika mexická byla zvláště od roku 1911, kdy padl dlouholetý, vládu řízně vedoucí prezident Porfirio Diaz, zmítána těžkými vnitřními zmatky, na nichž měl ovšem značný podíl a zájem i veliký kapitál severoamerický, do Mexika se zjišťnou čilostí pronikající. Od února 1913 rozhodující moc strhl tam krvavě na sebe samozvaný prezident Huerta, a tu hospodářský zájem Severní Ameriky žádal, jak se zdálo, toho, aby Spojené státy buď jeho vládu uznaly, nebo plným rozvinutím moci vojenské jeho protivníky podepřely. Leč Wilson ze zásadního odporu k imperialistické rozpínavosti a také, aby nezvýšil nedůvěru ostatních republik románské Ameriky, vyhýbal se všemožně zjevné válečné srážce s Mexikem, zároveň však netajil se nikterak s tím, že mu mravní cítění naprosto nedovoluje podati ruku a vysloviti uznání Huertovi, jenž vraždou svého předchůdce a hrubým porušením řádů slušné spravedlnosti cestu k moci si byl proklestil.

Stupňoval sice vůči němu odvetu za zneuctění vlajky Unie až k vojenskému obsazení důležitého přístavu mexického Veracruzu v dubnu 1914, zároveň přijal však k urovnání sporu toho prostřednictvím jihoamerických republik, přiznáváje, že cílem vlastním mu není nikterak zvýšení moci Unie a její rozšíření směrem k jihu, nýbrž především důkaz, že ani ve veřejném životě států nelze bezrestně nedbatí příkazů řádné slušnosti a sahati rukou vraždou zkrvavenou po nejvyšší moci. Toto poněkud sentimentální hledisko nenalézalo ovšem u všech krajanů presidentových nesporného souhlasu a zvláště republikánská oposice kritisovala je prudce jako doktrinářskou umíněnost, nesloužící ani zájmům vlastním, ani rychlému uklidnění žalostných zmatků mexických. Než spory o věci ty ustoupily značně do pozadí, jakmile v srpnu 1914 vypukla v Evropě světová válka.

Vystihnouti v stručném, příležitostném nekrologu památný podíl Wilsonův na ohromném dramatu všelidském není zajisté možno a není toho také patrně ani zapotřebí zejména u nás, kde v srdci každého hluboce jest vryta vzpomínka na to, kolik vděčí právě náš národ vznešenému názoru Wilsonovu na úkol Spojených států v boji o vytvoření nové Evropy. Stačí tudíž několik stručných zmínek.

Hned na počátku války nebylo mnoho pochybnosti o tom, na čí straně jsou sympatie presidentovy a větší části jeho krajanů. Již od let hlásila se v Spojených státech zřejmá nedůvěra k výrazně militaristickému postoji Německa, řízeného náladovým despotismem vojácké a dvorské koterie berlínské, jenž se jevil i prostému Američanu svou vyzývavostí stejně povážlivým, jako na druhém konci světa rovněž hrozivě vzrostlý militarism japonský. President Unie, typický zosobňovatel anglosaské vzdělanosti a tradice, věřící pevně v hlediska demokratická jako cíl lidského vývoje, byl nadto celou bytostí svou přirozeně bližší Anglii i Francii než jejich nepřátelům. Zpupné odmítnutí všech cest k zachování míru, věrolomné znásilnění Belgie i krutý, ničivý způsob boje, jímž německé velení se snažilo zlomití naráz všecek odpor v obsazených krajích, urážely rovněž mravní cítění Wilsonovo ještě pronikavěji, než kdysi drobné zločiny Huertovy; ale stejně jako v konfliktu mexickém působilo u něho mocně vědomí, že nesmí strhnouti svůj národ pouze pro citové a zásadní motivy do hrozné války a rozšířiti tak ještě ohromné bojiště, dokud na Spojené státy nedolehne ve věci té příkaz nepochybné nutnosti a jejich úkol v lidstvu se nestane zcela zřetelným. K zachování neutrality co nejdéle nutily ho ostatně i rozličné jiné motivy.

Podstata vzdálených sporů evropských byla většině obyvatelstva Spojených států příliš málo známa, aby z toho ve veřejném mínění od počátku vyplýval obecný sklon, zřící se tentokráte staré národní tradice, poutající zájem vlastní pevně jen k oblasti Nového Světa, a neuposlechnouti výstražného hlasu Washingtonova, varujícího před mísením se do krvavých zmatků zestárlé Evropy. Wilson cítil se oprávněna k velikým rozhodnutím jen, když měl přesvědčení, že koná tak skutečně vůli svého národa, a bylo mu nadto počítati i s tím, že v nedostatečně zpraveném prostředí americkém nemálo půdy k agitaci proti cílům dohody nalézala nejen usilovná propaganda několika milionů příslušníků německého jazyka, z Berlína a washingtonského vyslanectví německého účelně řízená, nýbrž také vlivné a četné skupiny Irčanů, nepřívětivě naladěné vůči Anglii, a konečně i skutečnost, že Japonsko, v němž veřejné mínění Spojených států tušilo nejnebezpečnějšího soupeře budoucnosti, stanulo v táboře dohody.

Wilson nemohl v prvním období válečném tudíž přes naléhání některých horkokrevných stoupenců neprodlené intervence než vytknouti co nejdůrazněji neutralitu americkou a činiti z ní vůdčí hledisko proti té i oné straně. Neváhal proto také v Londýně výstražný hlas zdvihnouti, když anglická námořní opatření, spějící k úplnému odříznutí Německa i jeho spojenců od mož-

nosti dodávek válečného kontrabandu, obchodu Spojených států nepohodlnými se stávala; stavěl se však s plnou rázností proti všem požadavkům progermánské propagandy, směřujícím k tomu, aby Unie zavřením svého trhu dohodě a zejména zásadním odmítnutím dodávek výzbroje a střeliva své neutralitě dala přídech nepochybně stranící mocností z Berlína řízeným. Práva amerických občanů prodávati volně plody své práce komukoliv, prezident opravdu zkrátiti nesměl a nemohl, a hledisko to bylo ostatně v dokonalém souhlasu s názory na práva neutrálnů, jež Německo při mezinárodních konferencích let předchozích bylo hlásalo. A rovněž necítil se Wilson oprávněna obmezovati právo občanů amerických k bezpečné jízdě po širých mořích proto, že Německo si umínilo svou inferioritu v námořní moci vůči Anglii vyrovnati lidsky i právně nepřijatelným užíváním nové zbraně podmořské války.

O věc tu, jak známo, poměr Wilsonův k Berlínu hned v prvních letech války vyhrotil několikráte v tak prudké rozpory, až se zejména po hrozném zničení „Lusitanie“ a znova při torpedování lodí „Arabicu“ a „Sussexu“ takřka nepochybným zdálo, že Spojené státy do války přece ihned strženy budou, zvláště, když zásadní pacifista Bryan, z obavy před věcí tou, ustoupil od řízení zahraničních věcí ve zjevné nevůli s prezidentem, jenž na jeho místo povolal střízlivého právníka Lansinga. Než ve všech těchto napínavých a celým světem takřka bez dechu sledovaných epizodách Wilson osvědčil tak pevnou vůli, zachovati zdrženlivou neutralitu, pokud důstojnost Unie to jen poněkud dovolovala, že srážka se znova a znova odsouvala. Německo bylo při tom ovšem nuceno k ústupkům, aspoň dočasným, v provádění ponorkových útoků; bylo mu nadto slyšeti z úst prezidentových nejednou vážná a sebevědomá napomenutí, jež páčila více než nepřátelské výstřely zpupné duše německé, toužící po moci stůj co stůj a vydrážděvané až k zběsilosti vědomím, že zároveň americké dodávky válečných prostředků podstatně podpírají dohodu a tarasí cestu ke konečným úspěchům Německa.

Ve své ukázněné zdrženlivosti vůči všem krokům, jež mohly předčasně vésti tam, kam ho mravní cítění vskutku táhlo, byl ovšem Wilson podstatně posilován také skutečností, že se vládní období jeho roku 1916 blížilo ke konci a on nebyl jist, vysloví-li mu národ Spojených států druhou volbou opět důvěru tak zjevnou, aby, o ni opřen, mohl do světového zápasu zasáhnouti činněji než dotud. Opravdu byl zápas volební o stolec presidentský, který se roku 1916 rozvinul, značně tuhý, neboť strana republikánská se postavila proti Wilsonovi, aklamovanému jednomyslně

na demokratické konvenci v St. Louis, mnohem svorněji než roku 1912 za svého kandidáta, člena nejvyššího soudu spolkového a někdejšího guvernéra v Novém Yorku, Charlese Evanse Hughese. Jej podporovala také větší část stoupenců Německa, jednak z odporu proti dotavadnímu postupu a vůdčím myšlenkám Wilsonovým, jednak proto, že Hughes naznačoval svou ochotu, anglické námořní kontrole důrazněji se opřít. Přivrženci Wilsonovi ovšem kladli naproti tomu značný důraz zejména na to, že jejich president dovedl, aniž zadal cti americké, dosud Unii uchrániti válečných obětí a že v době největšího světového zápasu vyrovnával vnitřní boje své vlasti účelnými činy míru, jako byl zákon Adamsonův o osmihodinné době pracovní, vyhlášený 5. září 1916. Konečný výsledek volby, konané 6. listopadu 1916, byl nejprv poněkud zmatený a zdálo se na chvíli opravdu, že Hughes zvítězil. Wilson napsal sám dokonce v noci po dni volebním již gratulační dopis vítěznému soupeři; v zápětí ukázalo se však, že pro Hughese jest jen 255 volitelů, pro Wilsona však 276 a tím byla jeho vláda na nová čtyři léta zajištěna.

Skutečnost ta umožnila mu tudíž, aby s žádoucí váhou blíže přistoupil ke krvavé hře, Starý svět již třetím rokem vyčerpávající, a Wilson učinil to vskutku hned v zápětí po své opětné volbě; ovšem nikoliv v tom smyslu, aby byl přímo po meči sáhl. Jako mocný prostředník chtěl raději zkrátiti hrozný zápolení, jako prostředník nestranný sice, který však od počátku byl rozhodnut, váhou své moci a svého jména přispěti k dosažení míru jen tehdy, kdyby mír byl pevně založen na zásadách práva a spravedlivého zúčtování s vinníky tolikeré strasti v lidstvu. Již v pozoruhodném proslovu, který měl ve Philadelphii 27. května 1916 na schůzi mírové ligy světové, v Unii nedlouho před tím založené, vzbudila pozornost jeho slova, naznačující touhu po míru, který by nebyl pouze výrazem dočasných přesunů moci, nýbrž národům dával zcela novou základnu obecnou, hrůzy budoucích válek vůbec zamezující. Jediný mír takový, jenž by čelil vůbec militarismu v lidstvu a opíral jeho politický ústroj o zásadní uznání rovnocennosti národů slabých i silných, tanul Wilsonovi na mysli hned, když se 18. prosince 1916 k válčícím stranám obrátil se slavnou notou, vyzývající je k předložení mírových podmínek, a pochopíme snadno, proč berlínská i vídeňská diplomacie si přichvátaly, aby již napřed zkřížily toto, jejich zásadnímu nazírání na státy a národy zcela protivné dílo prostřednické neupřímnou a licoměrnou vlastní „mírovou ofensivou“ z 12. prosince. Americký president byl tímto postupem jejich ovšem vším právem uražen, ještě hlouběji však dotklo se ho, když v lednu 1917 vítězství vojen-

ských desperados v hlavním stanu Viléma II. nad rozvážnějšími živly vedlo k okázalému prohlášení nové, neúprosné války ponorkové. Byloť to nejen hrubé zrušení předchozích slibů ve chvíli, kdy Wilson opravdu byl ochoten prostřednický úkol svůj přioděti veškerou silou nestranné spravedlivosti; Berlín vmetl tím přímo svou rukavici v tvář Unii se zpupností, na níž nebylo lze odpověděti než přerušením diplomatických styků a v důsledku brutálního uskutečnění německých zločinů ponorkových pak i vypovězením války, k jejímuž vedení v památné schůzi 2. dubna 1917 kongres Spojených států presidentovi dal moc takřka diktátorskou po jeho uchvatné řeči, vrcholící v hesle, že světu jest třeba zabezpečiti demokracii a vztyčiti jeho nový mír na osvědčených základech svobody jednotlivců i národů.

Psychologický okamžik, kdy zasažení Spojených států do války se mohlo státi s vědomým souhlasem převážné většiny jejich obyvatelstva, přišel konečně a národ americký nepochyboval, že president jej vede jediné správným směrem, zvláště, když současně se dověděl o nemotorných, ale zcela význačných pokusech německé diplomacie, užití zmatků mexických i soupeřství japonského k tomu, aby od Unie byly odtrženy jižní státy a asijské nebezpečí proti ní rozpoutáno a když zároveň ruská revoluce poměr zápasících sil v Evropě vážně posunula v neprospěch dohody a příšera konečného vítězství německého „kaiserismu“ nad oblastí západní demokracie ještě více než dotud na obzoru se objevovala.

Přesvědčený pacifista a zdrženlivý učenec, ustupující před vtíravým hlukem života nejraději do své duševní dílny, stal se tak v šedesátém roce svého věku odpovědným strůjcem a říditelem války mnohem hroznější, než jaká zneklidnila jeho dětská léta; podjal se však trpkého úkolu s důkladností a soustavnou neústupností, vlastní mužům proslým tuhou kázní ducha. Německo provedlo svůj vrcholný hazard válečný v přesvědčení, že improvisace skutečných výkonů válečných v měřítku, jakého světová válka vyžadovala, v Americe narazí na nepřekonatelné překážky. Wilson dokázal, že se mýlilo. Vyzbrojil, vycvičil a z veliké části i do Evropy převedl na dva miliony mužů, naučil amerického občana zcela novým zrakem hleděti na povinnost obrany národního praporu, zajistil ohromné dílo dopravní mobilisace a postavil průmysl americký i kapitál do služeb války tak, že výkon zůstane výkonem legendárním na dlouhé generace.

Ruku v ruce s tímto neobyčejným úsilím, kladoucím neúprosně jistou rukou závaží za závaží na váhy osudu zápasících stran v Evropě, šla však i prozíravá příprava budoucího

míru, úžasná ofensiva ducha vedle ofensivy hmoty, jejíž jednotlivé útoky vrcholily v památných projevech Wilsonových roku 1918, začínajících se programem 14 bodů z 8. ledna a provázejících napínavá, poslední dějství války až k 27. září, kdy Wilson v proslovu doporučujícím čtvrtou půjčku svobody výrazně zjišťoval, že despotické vlády nepřátelské nejsou s to, aby rozuměly řeči pravdy, spravedlnosti a právního myšlení a zároveň stanovil také již hlavní zásady pro budoucí Svaz národů.

V projevech těch stanul Wilson opravdu na výšině, na niž v lidstvu sotva kdo před tím vystoupil; jeho hlas zněl hlasem velikého proroka, jenž na svých bedrech nese nejen závazek péče o vlastní národ, nýbrž cítí se i předním v dílně, v níž se kovají budoucí osudy lidstva vůbec. A ve výhni té pomáhal, jak známo, Wilson zejména také osudy našeho národa přátelskou rukou vytvářeti. S počátku sice měl ještě za možné zachování Rakouska a jeho smír se svéprávným životem národů, v něm zahrnutých. Krok za krokem sblížoval se však stále více a více s požadavkem jejich úplné nezávislosti jako nutným důsledkem víry v sebeurčovací právo národů a v lepší budoucnost lidstva, až rovnocennost velikých i drobných kmenů bude obecně uznána; 28. června 1918 naznačil to již jeho zahraniční ministr Lansing ve svém prohlášení, doplňujícím předchozí projev květnový, a 3. září uznaly Spojené státy výslovně Národní radu československou za de facto vládu, oprávněnou řídit vojenské i politické věci svého národa a vedoucí řádnou válku s nepřáteli dohody. Tím bylo Rakousko-Uhersko odsouzeno, a prezident velké republiky zámořské vykonal na něm jen konečný ortel dějinný, když s datem 18. října, týmž datem, který nesla památná deklaráce československé samostatnosti, odpověděl na mírovou nabídku vlády vídeňské nezapomenutelnými slovy, jejichž ozvěnu u nás pak přinesl 28. říjen.

V ten den, první den opojivé svobody, jméno Wilsonovo vznášelo se v naší vlasti nejjásavěji do výše, zahrnujíc v sobě zároveň naivně upřímnou víru v lepší řád světa, zvláště, když několik dní potom také listopadová kapitulace Německa a úplné zhroucení monarchie hohenzollerské ohlašovalo, že chvíle velikého účtování uhodila a že nová Evropa zásluhou obětavé součinnosti její veliké zámořské dcery bohdá není již pouhým snem a zbožným přáním.

Veliký boj byl skončen na krvavých pláních, než zároveň začínal se nový těžký zápas, zápas o konečné vytvoření trvalého míru na troskách minulosti. Že také v něm Spojeným státům připadne úloha neobyčejná, bylo zřejmé, šlo však o to, na čí bedrech má především spočinouti osobní odpovědnost za její

správné provedení. Woodrow Wilson stanul opět na nesnadném rozcestí, z něhož, jak sám důvěrně pravil, šla stezka na Olymp i do hloubi Tartaru. V Paříži měl býti svět nově dělen a upravován za podmínek tak spleitých a rozechvělých, že jen přímí účastníci velikého díla mohli doufat, že jejich myšlenky ve varu tom platnosti dojdou. A president Unie, který ve vrcholných okamžicích posledních zápasů zaujal takřka postavení „presidenta světa“, měl zcela určitá hlediska, jejichž vtělení do nové budovy politického řádu světového se mu zdálo nezbytným pro budoucí štěstí lidského plemene. Proti osobní cestě jeho do ciziny stavěla se ovšem mocně národní tradice, neboť dosud žádný president americký neopustil půdy Unie v době své vlády; a stavělo se proti ní i vědomí, že těžké odpovědnosti, nezbytné při osobní účasti na mírovém jednání, nepochybně vydatně užije domácí oposice, jejíž odvaha k rázným útokům vzrostla nemálo právě provedenými volbami do kongresu, kterými strana republikánská nabyla značných zisků a jež jí dávaly možnost tvrditi, že za presidentem již nestojí většina národa.

Wilson byl rovněž dobře vědom toho, že jeho uzavřenost a nedostatečná sklonnost k osobním důvěrnostem politického tržiště, zejména v senátu, četnými jeho odpůrci jest vyhlášována za despoticky panovačný postoj diktátora, jenž nyní chce také před tváří Evropy své ješitnosti zadost učiniti. Opustiti za těchto okolností domov, ohroziti jemný styk s národním prostředím, o němž byl Wilson přesvědčen, že vládnoucím v demokracii jediné dává sílu, jakou dával kdysi báječnému Antaiovi dotek s rodnou půdou, bylo nepochybně velikou sázkou; Wilson šel však přes to do Paříže, ježto chtěl tam svěsti sám rozhodný boj za své ideály, na jiného nespolehaje.

Tak uviděla v prosinci 1918 Evropa opět muže, který ji byl třicet let před tím navštívil jako skromný turista a jehož obrysy byly nyní vyrostly do výše takřka legendární. Jásot zněl mu vstříc, kamkoliv obrátil ve Starém světě své kroky, celé národy a kraje čekaly od něho spásu, ale záhy se ukázalo, že vavřínové věnce, jimiž Evropa zahrnovala amerického státníka, opravdu mají mnoho trnů, do jeho duše hluboko se zarývajících. Při pařížských jednáních dolehla na Wilsona především nejen úžasná spletitost problémů evropských i jiných, jež bylo mírové konferenci řešiti; octl se tu také osobně v nevhodném postavení. Dovedl sice jako slavný orátor s úspěchem čeliti vlnění naslouchajícího davu, pro jemný šerm diplomatické diskuse s umělci družného jednání, jakými byli Clemenceau, Lloyd George a Sonino, však naprosto nestačily zbraně muže, jenž nejraději i se svými ministry

písemně jednával, jen, aby svá rozhodnutí mohl klidnou, rozumovou úvahou vytvářeti a který jsa vůbec zvyklý věřit více knižním ideám než živým lidem v diskusi často se bránil spíše úpornou zamlklostí, než pohotovou dialektikou. Proud ožehavých bojů, jako byla třeba otázka hranic mezi Itálií a Jugoslavií nebo okupace Porýnska, strhl presidenta do svých vln tak prudce, že chvílemi ztrácel veškeren vrozený klid, a rovněž mu bylo nejednou věru trudno, když poznával, jak značný rozdíl jest mezi zásadním stanovením určitých směrnic, jež přinášela jeho předchozí poselstva, a jejich vložení na skutečný život, a jak neočekávané svízele vznikají při jejich případné interpretaci za vášnivé účasti stranických zájmů.

V tomto zápase otrásal se den co den více podstavec, na němž byla vztyčena osobní velikost Wilsonova, a nepřátelé jeho nalézali s potěšením stále větší možnost tvrditi, že hora, jež se zdáli jevila tak nadoblačnou, zblízka má vskutku tytéž rysy, jako všední kopec, ježto prý veliký president v podstatě své přecenění než pouhým profesorem, jenž zaměnil širý svět se svou učebnou. K zběsilému pokřiku německých chauvinů, vykládajících Wilsonovi za bídnou zradu na jeho 14 člancích a za podlé věrolomství to, že jim nemohl a nechtěl v Paříži pod záminkou pravověrného pacifismu sjednati úplnou beztrestnost, družily se znenáhla hlasy opačné, vinící, ač rovněž zcela neprávem, Wilsona, že on to prý byl, jenž předčasným příměřím zadržel ruku spravedlivě trestající a znemožnil účelný postup na Berlín. Dílo, které Wilson při podrobné úpravě poměrů evropských i světových v Paříži učinil, bylo nepochybně dílo lidské a nikoliv dílo neomylného ducha. Podivuhodná byla však tuhost, s níž president v tomto přívalu otázek velikých i drobných nepřestal trvati při myšlence světového svazu národů, jenž by byl bezpečnou zárukou míru v lidstvu, demokratickými hledisky proniknutém. Ustoupil v radě čtyř v nejedné věci, v níž zcela jiné řešení se mu jevilo žádoucím; s požadavku, aby mírová smlouva s Německem a jeho spojenci byla zároveň základním kamenem pro slavnostní Covenant míru všelidského, neslevil však nikdy a dosáhl jeho splnění.

Teprve budoucnost ukáže ovšem, stal-li se tím opravdu rozhodný, presidentem vytoužený krok k lepší budoucnosti lidstva, či platil-li Wilson ohromnou cenu za pouhý přelud, jak odpůrci jeho tvrdili. Neboť ohromnou cenu platil za to i osobně, a od 28. června 1919, kdy po podepsání versailleské smlouvy bez odkladu nastoupil zpětnou cestu k domovu, končí se opravdu jeho životní vzestup a mění takřka v trpkou chůzi na Golgotu. Wilson

tušil, že skutečné uvedení v život Svazu národů, opřeného ve svých počátcích o přátelskou a obrannou dohodu Spojených států s Anglií a Francií, nebude bez nesnází; netušil však, že největší překážku do cesty mu vmetne jeho vlastní kraj odepřením ratifikace míru jím podepsaného a odmítnutím závazků, jež všelidský pacifismus zosobněný ve Svazu národů neobmezené svrchovanosti jednotlivých států ukládal. Již v Paříži věděl ovšem o přípravách svých odpůrců v senátu, bez jehož souhlasu mírová smlouva v život vejíti nemohla a v němž nejen republikánská oposice, nýbrž mnozí jeho stoupenci již od let se netajili nespokojeností nad tím, jak okázale a podle jejich soudu zcela nenáležitě, autokraticky prezident jejich mínění přezírá. Wilson netušil však přece, jak britkou zbraní v jejich rukou se stane domnělá neslučitelnost základní idey Svazu národů s národní tradicí doktriny Monroeovy, jak snadno bude možno vylíčiti americkému lidu hroznivé následky, které způsobí zájmům Spojených států ve východoasijské oblasti postoupení čínského Šantungu japonským soupeřům, a jak dráždivě na veřejné mínění americké bude působiti také výsadní postavení, jehož se Anglii dostalo ve Svazu národů přiznáním samostatných hlasů jejím dominiím.

Kdysi v čele pacifických hnutí, pro součinnost všeho lidstva horujících, stáli sice právě vůdčí straníci republikánského tábora, jako byl W. H. Taft; nyní stavěli však tíž mužové jediného Wilsona za původce takových nebezpečných „entangling alliances“ a hlas jejich potkával se s hlučnou ozvěnou. Wilson pochybil snad poněkud v tom, že při volbě své pařížské družiny nedbal dosti toho, aby v jejím rámci část odpovědnosti přesunul také na soupeřský tábor republikánský. Sotva by byl však sebe větším úsilím v tomto směru odvrátil stranu tu od pevného úmyslu, využití věci co nejdůkladněji jako vhodné přípravy k nastávající volbě presidentské, při níž předchozí porážka Wilsonovy světové politiky měla býti jaksi přirozenou předehrou k porážce jeho demokratického tábora.

Vše to, jsouc značně zostřováno také pomstychtivou agitací amerických Němců, vytvořilo vysokou hradbu příkrých úskalí, na něž prezident do vlasti se vracející narazil a o nichž bylo od počátku pochybno, podaří-li se mu je překonati. Wilson byl skutečností tou v hloubi duše zraněn, nemínil však, podobně jako Mojžíš se Sinaje sestupující, v prudkém rozhorlení prostě nové desky zákona vlastní rukou hněvivě roztříštiti, nýbrž pustil se v zoufalý zápas se svými protivníky, v zápas o duši národa, kterou chtěl z jejich rukou vyrvati a znova ukázati pravdu svého starého tvrzení, že v Unii pravý pokrok lze zajistiti jen, podá-li masa

lidová přes hlavy řemeslných politiků kongresových ruce přirozenému vůdci svému, presidentovi, a uzná-li, že Nový svět nesmí zatvrdnouti v umělé izolaci od ostatního lidstva, nýbrž že má s korouhví vítězné demokracie všelidské zůstatí jeho vůdcem k budoucímu lepšímu bytí.

Ale v zápase tom stihl jej tragický osud. Na veliké, denní řečnickou námahou vyplněné cestě po Západu americkém zradilo jej i jeho vlastní tělo, nervovým napětím a usilovnou prací válečných let vyčerpané. V září 1919 zhroutil se Wilson pod náhlým útokem zákeřné choroby úplně a byl nucen jako bezvědomý, chorý muž do Bílého domu se vrátiti. Ale jeho neústupná bytost nepoddala se ani tehdy bez úporného boje do poslední chvíle. S lože, na němž zčásti bez vlády trávil v bolestech trudné dny, odmítá tvrzení, že jest dalších výkonů vládních vůbec neschopen; sesazuje svého hlavního ministra Lansinga, který se byl přidal k jeho soupeřům, staví své veto proti snaze senátu, na místo míru versaillského postaviti pouhou resoluci, stav míru s Německem prohlašující, a zápasí vůbec do posledního zbytku sil za své ideály. Ovšem marně. Senát odmítá jeho dílo mírové a všelidský covenant, podzimní volba presidentská roku 1920 přináší vítězství stoupenci republikánské strany Hardingovi a zářivá pohádka o vzestupu prostého muže vědy k nejskvělejší moci v lidstvu končí se smutným akordem trudné prohry nejvyšší životní sázky.

Přes to zůstává Wilson statečným synem svého tuhého plemene i ve chvíli, když o berlách podepřen 4. března 1921 svého nástupce na washingtonském Kapitolu v úřad uvedl a do řad prostých občanů se vracel. Úplně se sice již vůbec nezotavil, vleklá choroba konala v něm dále své ničivé dílo, zlomený muž se však navzdor všemu pokouší o návrat do oblasti, z níž kdysi vyšel, chápaje se chorou rukou aspoň pera. Ještě z posledních měsíců jeho života máme články jím sepsané, na příklad pozoruhodný článek „*The Road away from Revolution*“, vydaný v srpnu r. 1923 v *Atlantic Monthly*; 4. února 1924 řekl však osud i tu své poslední slovo a z chladnoucí ruky neúnavného zápasníka vypadla zbraň poslední.

Woodrow Wilson byl z mužů, jimž nebylo dopřáno zemřítí na vrcholku úspěchu a proto mohla kritika jeho osobnosti i jeho díla vykonati svou břitkou práci ještě než narazila na smířlivý přízvuk úcty k velikým mrtvým. Pokud byla v právu, ukáže zajisté teprve náležitý odstup od bojů přítomnosti, v jejichž středu hlavní idea Wilsonova, Svaz národů, trvá. President nebyl jistě polobohem, kterým jej činila obrazotvornost vzdálených

národů, vydrážděná mukami hrozného zápasu a hledající zoufalým okem spasitele, jenž by přerůstal rozměry prostého smrtelníka. Měl také své slabosti namnoze typické pro muže, které osud z dílen vědecké práce přenesl do víru politických zápasů, a teprve příští věky nám poví, nebyla-li půda, v níž duch jeho především zapustil hluboko kořeny, optimistická důvěra v dobré sklony lidského plemene a ve správnost demokratických hledisek, vůbec pouhým sypkým nánosem, podepřeným dědictvím osvícenských ilusí. Jistě chtěl však Wilson veliké věci a to nikoliv pro sebe, nýbrž pro lidstvo, a z úst jeho mluvilo v neobyčejné chvíli dějinné opravdu takřka svědomí světa, toužící po konečných vítězstvích mravního řádu v lidstvu. Byl hlasatelem práva platného pro slabé i silné, a národ náš, jehož veškeré dějinné osudy o toto hledisko jsou opřeny, sklání proto s upřímnou úctou hluboko svou hlavu před jeho památkou.
